

Tarakanlary öldüriň!

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Tarakanlary öldüriň! TARAKANLARY ÖLDÜRIŇ!

Uruş garyplaryň watansöýüjilik duýgusyna, baýlaryň işdäsine ýel berýär

1994-nji ýylyň iýun aýynyň günleri. Afrikanyň iň garyp ýurdy Ruandanyň döwlet radiosyndan şeýle diýip gygyrylyardy: «Tarakanlary öldüriň, gören ýeriňizde öldüriň!»

Köçeler «inýenzi! inýenzi!» nagralary bilen orlaşýan paltaly, pyçakly, taýaklary adamlar bilen doludy. «Inýenzi» – ýursuň ilatynyň 90%-ni düzdän hutularyň azlykdaky tutsilere aýdýan we «tarakan» manysyny berýän sözdi.

Hemme zat 5-nji aprelde ýene şol radiodan: berlen: «Ertir bir zat bolup geçer we hemme zat üýtgär. Garaşyň» bildirişi bilen başlapdy. Belgiýalylaryň meçew bermegi bilen kanunlaşdyrylan jynsparazlyk has uzyn boýly, açyk tenli, jüýkburun raýatlary tutsi, kelte boýly, goýy gara tenli, paşsy burunly raýatlary-da hutu milleti diýip kesgitledi. Şeýlelikde, genoside barýan

ýolda her ruandalynyň şahsyýetnamasyba hutu, tutsi ýa-da twa bellikleri edildi. Häzirem taryhda seýrek görlüp-eşdilen gyrgynçlyk dowam edýär.

• **Dostoýewskiniň ýurdy Gogolyň ýurduny basyp alanda**

Daş-töweregi ýangynlar bilen gurşalan geografiki giňişlikde ýaşaýarys. Günortamyzdaky uruşlaryň, bosgunlaryň, basyp alyşlyklaryň yzasy dowam edip durka, bir gün irden oýandyk welin, Dostoýewskiniň ýurdy Gogolyň ýurduna çozan eken. Dostoýewskiý birmahallar «Biziň hemmämiz Gogolyň paltosyndan çykdyk» diýipdi.

Basybalyjy döwletiň sebäp bolan ýykgynçlygy, harap bolan ýurt, duw-dagyn bolan maşgalalar. Çar ýanda kösenç-horluklar bilen, ajy gözýaşlar bilen, ölümler bilen sowrulýan ykballaryň kyssasy...

Şdtle zatlar bolup geçip durka, başga bir habar ýurdy basyp alynan döwletiň resmi ygtyýarlysynyň agzyndan habar beriş serişdeleriniň diline düşýär: «Ruslar tarakandyrlar, ele salynan ýerinde öldürilerler». Muýy aýdanam ukrainaly lukman Gennadiý Druzenko. Ol ruslaryň adam dældigini, ähli

ýaralylaryň biçilmegi üçin berk tabşyryklary berendigini, olaryň öldüriljekdigini aýdýar...

• **«Siwilizlenen» dünýäniň masgaraçylygy: Ruanda gyrgynçylygy**

Hutu hökümeti gandöküşlikden öň «tarkan» arassalamaga taýýarlyk görmek üçin Hytaýdan ýüz müňlerçe aýpalta satyn alypdyr. Ruhlary jynsparazlyj bilen zäherlenen hutulara aýpaltalar, aýpaltalaryň ýetmedik ýagdaýynda bolsa ýiti uçly çişler berlipdir, ýakynda başlahak «mör-möjek» (inýenzi) awynda bulary ulanmak maslahat berlipdir.

Nemes faşistleriniň Ikinji jahan urşunda eden jöhit genosidijden soň taryha ikinji uly genosid bolup geçen Ruandadaky etniki pürreleýiş akla-huşa sygmajak derejelerde dowam edýär. Hutu militaristleri eline ilen zady bilen: palta, pyçak, hanjar, aýpalta, gyrkylyk, daş, taýak bilen tutsileri öldürýärler. Puly bar tutsiler gynalman ölmek üçin ok puluny berýärler. Puly ýoklaram jebir çekip ölýärler. Öldürmekden ýadan hutular tutsileriň gaçmagynyň önüni almak üçin el-

aýaklarynyň bogunlaryny kesýär, biraz dem-dynçlaryny alandan soňam ýene gyrgynçylyklaryna dowam edýärler. Radiolardan tutsileri öldürmäge çagyrylýar, «kim öldürmese, özi öldürer» bildirişleri berilýär, şonuň üçinem buthanalarda ruhanylar, hassahanalarda lukmanlar ellerindäki tutsileri jellatlaryna berýärler. Çar ýanda jeset gaýnarar. Birinji iki aýyň dowamynda ölenleriň sany 600 müňe ýetipdir.

Günbatarly siwilizasiýalaryň birmahallar ýülügine çenli soran Ruandasy wagşyýanalygyň girdabynda öz ugruna goýberilýär. ABŞ-nyň basyşy bilen BMG-nyň esgerlerini ýurtdan çykarmagy ganhorlaryň hasam erkin hereket etmeklerine sebäp bolupdyr.

Genosidiň önüni almak üçin goňşy ýurtlarda migrant bolup ýaşayan tutsileriň jemlenişen Ruanda Watansöýüjiler bileleşiginiň (RWB) aýaga galmagy bilen hutu hüjümleriniň arasy kesilýär. Emma Fransiýanyň duýdansyz gelen karary bilen hutu hökümetine ýarag bermegi, zzybdanam ýurduň başden birini basyp alyp döretjek Turkuaz oblastynda hutulara arka durmagy genosidiň ikinji tolkunynyň başlamagyna şert döredipdir. Bulam ýene 200 müň tutsiniň ölmegine getiripdir.

Şeýlelik bilen bary-ýogy ýüz günüň dowamynda 800 müňe golaý tutsi bilen garawsyz galdyrylan tutsileri öldürmekden ýüz öwren düşünjeli hutu öldürilipdir, soň-soňlar berilen beýanatlarda bu sanyň bir milliondan geçendigi bilinýär.

The *New York Times* Bestseller!

Foreword by Dr. Wayne W. Dyer

Immaculée Ilibagiza

with Steve Erwin

AS
SEEN ON
PUBLIC
TV

LEFT TO TELL

Discovering God
Amidst the Rwandan Holocaust

• **Uruşyň wagşyýanalygynda örnän erbetlik**

Ýaraly ruslary tarakanlara meňzeden ukrainaly Druzenko soňra

ötünç soranam bolsa, onuñ başky aýdan sözleri Ukraina döwletiniñ resmi organlaryna aralaşan faşistik pikiri paş etmäge ýeterlik bolupdy. Munuñ şeýledigine Lýowda, Dnepropetrowskda we başga şäherleriñ köçelerinde agaçlara ýada sütünlere daňlup goýlan adamlaryñ suratlaty güwä geçýärdi. Bilden aşagy ýalaňaçlanyp sütünlere daňlyp goýlan we yenjilýän, gamçylanýan, gynalýan adamlar: aýal-gyzlar, ýaşlar, ýetginjekler...

Arasynda kakasy bilen bile sütüniñ hersi bir tarapyna daňlan çaga hem bar. Kimsi rumyn bolandygy üçin, kimsi eline ýarag alandygy üçin, kimsi talaňçylyga goşulandygy üçin...

Häzirkizaman Ýewropasynyñ orra-ortasynda, uruşyñ wagşyýanalygynda erbetlik pajarlaýar. Taşlanan köçeleriñ gyrasynda, ot-ýalnyñ we ok-däriniñ burugsaýan ysynyñ arasynda dowam gynamalar dowam edýär. Emma abstrakt däl, konkret ýagdaýda, açyk hakyky görnüşinde: azyndan basybalyjynyñ turzan uruşynyñ özi ýaly aýylganç we depe saçyňy düýrükdiriji.

• **Tarakandan enaýy görülmeyän adamlar...**

Ýakynda wideogörnüşlerini, suratlaryny gördüm. Ýslamçy tarykat agzalarynyñ Adanada guramak islän protest demonstrasiýasyna polisiýa hüjüm edipdi.

Sosial mediýada birgiden wideogörnüş ýaýrapdy. Perýat-pygan ahy-nalalar, rezin we tokly dürreler bilen saýgylanýan, ýerde süýrenýän janhowluna saga-sola gaçýan aýal-gyzlar, süňkleri döwülýänçä urulýan, sögülip, ganyňy doňduryp taşlaýan rehim-şepagatsyzlyk bilen tarakandan enaýy görülmedik adamlar...

Niräňe seretseň, polisiýanyň jemgyýetçilik howpsuzlygy gullugynyň işgärleri: elindäki dürreleei, ýigrenç bilen garaýan öçli ýüzleri, nemrutdan beter gahar-gazaplary – agzy paýyş sözli, hamana söz bilen beýan edip bolmajak öç bilen dolup-daşýarlar. Kimsi göz ýaşardyjy gaz pürkýär, kimsi dürresini salgaýar, kimsi ýumruklaýar, urýar. Hamana bir jana däl-de, hamana bir adama däl-de, hamana bir mör-möjege, tarakana ýigrenç bilen göz ýaşardyjy gaz pürkýär, zäherleyär, ýere ýykylany ýerinden galdyryp ýumrugyny inderýär, ýykylsa ýene galdyryp, ýene urýar...

Häzirkizaman döwletleriň jemgyýetçilik tolgunşyklaryny basyp ýatyrmak üçin himiki gaz ulanýandyklary täzelik däl. Wýetnamda amerikan goşuny tarapyndan içinde wýetkongly partizanlar gizlenýär diýip tokaýlaryň üstünden ýaprak düşüriji gaz eňterilipdi. Nemes faşistleri-de ariýes milletinden bolmadyklary konslagerlerdäki gaz peçlerine dykyp, mör-möjekleri gyrýan ýaly gyrypdylar...

Halapçada Saddam Hüseyin režiminiň amala aşyran we 4.500-e ýakyn kürtüň ölmegine getiren Halapça gandöküşligi...

1936-njy ýylda Dersimde kürtleriň gizlenen gowaklaryna himiki gaz sepilmegi arkaly syçanlar deýin zäherlenip öldürilmekleri... Ahrynda-da hasam döwrebaplaşan XXI asyrds her ýurtda diýen ýaly hak-hukugyny talap edýän, nägileligini bildirýän, deňligiň we adalatyň bolmagyny isleýän köpçüligi dagatmakda ulanylýan gaz ballonçikleri we görnüşleri...

M O D E R N D Ü N Y A K L A S I K L E R İ

DÖNÜŞÜM

FRANZ KAFKA

CEVİREN: ELİF SEVİNC

GIRDAP

- **Kafkanyň tarakany**

Frans Kafkanyň «Öwrülme» («Превращение») hekaýasynyň baş

gahrymany Gregor Zamza atly işgär. Zamza irden turanda özüni tarakana öwrülen ýagdaýda görýär. Onuň tarakana öwrülen ýagdaýy bilen öňki ýaşayşyna dowam etme synanşygy ilki başlygy tarapyndan oňlanmaýar, işinden kowulýar. Işsiz galansoň gözden düşýär, maşgalasy-da ondan daşlaşyp başlaýar, halanylmaýan mör-möjek hasaplanylýar, otagyndan çykyp bilmez ýaly ýagdaýa düşýär. Başdan geçiren horluklaryna çydap bilmedik Zamza otagynda ölüp galýar, onuň ölüsini öýüň hyzmatkari sübse bilen süpürüp, daşaryk zyňýar.

Gözüni gamaşdyryjy üýtgeşmeleriň bolup geçen XXI asyrynda ýurduň adam başyna düşýän girdejisiniň iň soňunda ýer alan saýrylar şäher-gurluşyk maksatnamasynyň çäginde ýaşayan ýerlerinden jyda düşürilip, öýleri ýykylyp şäheriň daşyna zyňlan garyplar, topragyndan sogrulyň uly şäherleriň eteklerine taşlanan biçäreler – agajy, dag-deresi, mal-garasy üçin kepjelere we suw pürkýän gurallara döş gerip çykan daýhanlar...

Ahyrynda-da bu biderek, adalatsyz, zalym dünýä nägilelik bildirendigi üçin tarakanlar deýin mynjyradylmak, zyýanly mör-möjekler, çybyn-çirkeýler deýin ýok edilmek islenen ýaşlar, aýal-gyzlar; garrylar...

Bularyň hemmesi aýry-aýry Gregor Zamza. Signal düşnükli. Ýa hak-hukugyňyz bolan täze durmuş üçin üýtgäp-özgerip, üstesine syrylyp-süpürilmäge-de döz gelip bir zatlar etmeli bolarsyňyz, ýa-da elmydama iki epilip duran gul ýaly üýtgemän öňküligiňize galarsyňyz.

* * *

Karl Marks XIX asyrda döwletiň bir synpyň başga bir synpyň üstündäki guraly bolup hyzmat edýändigini aýdanda, nähili dogry aýdan eken. Döwletiň taýakdan tapawudy ýok. Kimiň eline geçse, başga biriniň kellesine urýar. Ol taýak käte iş taşlaýyş ygılan eden işçiniň depesinde, käte ýerini-ýurduny, dag-deresini, mellegini, zeýtuny goraýan daýhanyň yeňsesinde, kämahalam nägilelik bildiren işgäriň, ýaşlaryň, talybyň ýagyrynysynda döwülýär. Ine, tutuş jemgyýet bolup aýy

hakykatlar içre, her gün ýülüklerimize çenli syzyp başdan geçirýänlerimizem şundan ybarat.

Biziň iň uly arzuwumyz adamlaryň tarakanlar ýaly mynjyradylmaýan, taýakdyr dürreleriň, ýaraglaryň bolmadyk, uruşsyz, dawa-jenjelsiz dünýä.

Ýusuf NAZYM. Publisistika